

Sètimu

Sètimu est unu comunu italianu de sa citadi metropolitana de Casteddu, innui ddoi bivint 6.697 personas. Est atesu prus o mancu 13 km de Casteddu e su territòriu suu, a làcana de su Partiolla, est in pranus cultivaus a bìngia e matas de mèndula.

Orìgini de su nòmìni

Su nòmìni est de orìgini arromana e ndi benit de su modu de nai *Septimo ab urbe lapide*, chi bollit nai ca sa bidda fiat atesu seti millias de sa citadi de Casteddu.

Stòria

Is arrastus prus antigus de s'òmini in su territòriu de Sètimu funt de su Neolìticu. In s'edadi de su bronzu nascit sa civilidadi nuraxesa; a cussu tempus nd'ant pesau su cumplessu de "*Cuccuru Nuraxi*".

Prus a tradu, candu ndi funt lòmpius is arromanus, in su territòriu cumentzant a cumparri is primus monumentus e servìtzius. In su 1880 candu fiant iscavendi unu putzu in "Is Argiddas", logu acanta de sa bidda, a fundu de duus metrus ddoi ant agatau un'acuedotu de època arromana allogau beni meda. S'acuedotu fatu in muradura est tupau a schina de burricu cun lastronis de màrmuri e a parti de aintrus sa cunduta est arrebusada in argamassa. S'acuedotu de Sètimu portat s'acqua a sa statzioni chi s'agatat a sa de seti perdas de milla, chi depiat èssiri in S. Luxia, anca nci fiat sa Sètimu de s'època arromana. In su 1887, candu fiant fendi is traballus po ndi portai sa ferrovia, pagu atesu de su nuraxi Cuccuru Nuraxi ant agatau su chi abarrat de unas cantu tumbas arromanas scavadas in arroca de arenàrgiu. Aintru de una tumba nci fiant interraus unas dexina de mortus de edadi differenti e cun unu curredu de mortus de interessu mannu. Intra custus ogetus tocat a arremonai una làmina de prata cun unu stampixeddu a una parti, puntarolus in arràmini e bronzu ciatus in mesu, 179 elementus de una cannaca, unas cuindixina de testus e unas cantu monetas de època arromana. Parti de custu curredu est allogau in su Museu Archeològicu de Casteddu.

In su Mesuevu Sètimu aparteniat a sa Curatoria de su Campidanu de Càlari, in su Giudicau de Casteddu, e pustis de s'arrutroxa de custu, in su 1257, fiat passau a sa Repùbblica de Pisa. In su 1324 sa bidda fait parti de su Rennu Aragonesu de Sardìnnia, candu Sètimu fiat unu fèudu de Berengàriu Carroz. Cun su dinai chi dd'iant bèndia iant torrau a nou su casteddu de Santu Miali in Casteddu. In su 1363 iant fatu sa Contea de Quirra, chi fiat unu fèudu de is Carroz, e duncas ddoi fiat intrada sa bidda de Sètimu puru.

Sa Contea de Quirra in su 1603 dd'iant mudada in Marchesau. Is ùrtimus feudatàrius de Sètimu funt is Centellos e is Osiro, chi sa bidda si dd'ant rescatada in su 1839 ma no si sciit de chini.

Architetura de su centru abitau

Is domus prus antigas chi funt in pei ancora tenint totus unu portali de intrada fatu a arcu e decorau cun ornamentus artisticus o cun is literas de cumentzu de su nòmìni e sangunau de su meri. In sa pratza de aintrus s'agatant is stallis, sa cantina, is lollas, sa funtana e matas de limoni e aràngiu. Is domus funt a duus pianus in matonis de làdiri e pilastrus in perda chi s'elementu architetonicu carateristicu est sa lolla chi est ananti de is intradas in is aposentus. Sa crabetura de is lollas est in linna e incannitzau e is cannas funt acapiadas una po una a sa canna maista cun spagu vegetali. In is domus de is prus arricus ddoi fiant fintzas sa mola po molli su trigu. Sètimu at allogau beni is traditzionis popularis prus antigas cumentis a is festas mannas de Santu Giuanni Batista e Santu Pedru, is amostas de drucis e pani, sa festa manna de sa malvasia e s'arressinnia de is costumus antigus.

Monumentus e logus de interessu

- **Sa crèsia de Santu Pedru**

Santu Pedru est sa crèsia parrochiali, chi nd'ant strantaxau intra is sèculus XV e XVII. S'acarat in d-unu pratzali panoràmicu chi si ddoi l'òmpit passendi po sa bia Parrocchia. Sa primu borta chi s'arremonat sa crèsia est candu dd'at cunsagrada s'arciobispu Mateu Loffre in su 1442, mancai de sa crèsia de oi no siat abarrau nudda de cuss'època. In su 1564 sa crèsia de Santu Pedru est arremonada in d-un'àutu notarili anca est pigada a modellu po fai ugualli sa *capilla mayor* (presbitèriu) de sa crèsia de Santu Ambrosu de Pauli. In is sèculus XVII e XVIII sa struttura originali dd'ant amanniada. S'afaciada acabbat cun d-una merladura. Apitzus de su portali ddoi at un'arcu a sestu acutzu e prus apitzus ancora agataus unu rosoni chi aintru s'oberrit una fentana cuadrada. A parti de manca de s'afaciada ndi àrtziat su campanili cuadrau chi acabbat cun d-una cùpula arta a otu fàcis. A ladu deretu de s'afaciada invècias s'agatat unu fortilesa. A parti de aintrus est retangulari a una navada sola cun bòvida a carrada e pratzia in cinu campadas po mesu de arcus. A is ladus de sa navada centrali nci funt unas cantu capellas chi sa prus bella est cussa de su Batistèriu, chi s'agatat asuta de su campanili. Custa capella dd'ant costruia in su de XVII sèculus in stili gòticu trigadiu e si ddoi intrat po mesu de un'arcu bàsciu abelliu de modanaduras. Su dossu est decorau cun follas scurpias e in su fundamentu de s'arcu s'agatant duus lionis chi a principiu s'agatànt in sa crèsia mesuevali de Santu Giuanni Batista in su sartu de Sètimu. Sa capella de su batistèriu tenit bòvida a gruxeri. Su presbitèriu est cuadrau cun bòvida a gruxeri isteddada e fata pretziosa cun gemmas chi ndi calant. De importu funt is arredus de màrmuri de su setixentus, apitzus de totu s'altari mannu, sa pica de s'acuasanta e sa trona.

- Sa Crèsia romànica de Santu Giuanni Batista
- Sa Crèsia in su sartu de Santu Pedru in Vincoli

Giassus archeològicus

- Complexu nuraxesu "Cuccuru Nuraxi".

Cuccuru Nuraxi

"Cuccuru Nuraxi" si narat su cucureddu a fromma cònica chi si ndi pesat in su pranu de su Campidanu de Bàsciu, e portat cussu nòmini poita in pitzus ddoi est su chi abarrat de unu nuraxi complessu. Is primus stùdius ddus iat fatus in su 1867 su Canònicu Spano chi iat sceti pentzau cali podiat èssiri sa struttura de su nuraxi. Ma est sceti in su 1969 ca is primus scavus archeològicus faint a cumprèndi sa complessidadi de su monumentu. S'edificiu est fatu cun perdas mannas meda in arenàrgiu e conglomerau e teniat duas turris unia de una cortina. A parti de aintrus teniat tres aposentus. A giru a giru de su nuraxi nci fiat sa biddixedda e difati ant agatau repertus de sa civiltadi nuraxesa e, de importu mannu, unu putzu sacru. Su putzu dd'ant costruui cun perdas mannas e prus piticas de arenàrgiu e de certu teniat una funtzioni religiosa e culturali. Sa scala tenit 17 gradinus chi ndi calant in s'apostu a arcu arta 5,30 metrus. Asuta su putzu ndi calat po 22 metrus. Sa buca de su putzuest ingiriada de un'aneddu tundu scurpiu. A faci de su putzu sacru ddoi at unu putzu votivu prus piticu chi afungat 3 metrus, chi candu dd'ant agatau fiat prenu de ceràmicas de edadi nuragesa, cinixu e arrestus de cosa de papai.

- Domu de janas "S'acqua 'e is dolus".

"S'acqua 'e is dolus" (in italianu: "l'acqua che lenisce i dolori") est una domu de janas chi s'agatat in su sartu de Sètimu, datada 3400-2700 i.C. Est frommada de duus apposentus cullegaus a pari de un'obertura prus bàscia de unu metru, cumentu a s'intrada principali. In is aposentus ddoi intrat s'acqua de una mitza ingunis acanta, àcua chi est bona a si dda bufai e chi in prus sa tradizioni popolari narat

chi siat miraculosa, poita nci arrennescit a sanai is doloris, e de ingunis su nòmini de su logu. Contat sa paristòria ca Santu Perdu si fiat frimmau po si pasiai unu pagu e iat pregau po tempus meda ca iat lassau su marcu de is genugus in s'arroca. In s'antigòriu dònna annu su 29 de Làmpadas, festa litùrgica de su santu, s'afestât cun una missa e s'âcua dda benedixiant, in di de oi dd'afestant is primus diis de Cabudanni.

Personagius nodius acapiaus a Sètimu

- Gaetano Brundu, pitori, muralista in Sètimu.
- Giulio Angioni, scritori e antropòlugu, citadinu setimesu de su 1975.

Economia

S'atividadi econòmica principali de Sètimu est sa messaritzia, praticada ca is pranus funt fètilis meda. In su territòriu ddoi funt fintzas medas bingias e matas de mèndula.